

Прослава Змајеве педесетогодишњице књижевног рада

Прошле 2004. године изузетно скромно је обележено, готово неприметно, сто година од смрти песника, драматичара, преводиоца Јована Јовановића Змаја (1833-1904). У октобру прошле године приређена је изложба тим поводом у Библиотеци града Београда чиме се подсетила јавност на тај важан датум у српској култури. Остала књижевна удружења оглушила су се на ту годишњицу. Подсећања ради на чињеницу како се некад, давне 1899. године, обележавала педесетогодишњица Змајевог књижевног рада, доносимо прегршт пригодних изјава српских позоришних уметника посвећених тадашњем најпопуларнијем

српском песнику. Змај, у својим честим сељакањима, тада се, између 1898. и 1901. налазио у Загребу, тако да је прослава добила југословенски карактер, јер су се готово сви културни центри будуће државе прикључили општем песниковом слављу, тако да су пригодне културне манифестације у част песника одржане истовремено у Новом Саду, Загребу, Београду, Мостару и другде. Сва тадашња књижевна друштва, гласила, а посебно појединци, одавали су дужну почаст Змај-Јовану Јовановићу, а међу њима и угледни мостарски књижевни часопис “Зора”, који је уређивао млади песник Јован Дучић. Из тематског броја мостарског књижевног часописа (бр. 6. 1. јун 1899) изабрао сам неколико изјава и порука песнику Змају.

1.

Мало је познато да је Змај-Јован Јовановић био вишеструко везан за позориште. Да наведемо тек неколико сувих података: перовођа је Српске читаонице у Новом Саду (1861-1863), у чијем је крилу створено прво професионално позориште у Срба, један је, дакле, од оснивача и уједно члан првог Уметничког одбора Српског народног позоришта у Новом Саду. Песник је, потом, био лекар и драматург Народног позоришта (1878-1880) у Београду. Уз то, Змај је аутор две шалвиве игре, од којих је Шаран био дуго на репертоару многих наших позоришта и дилетантских дружина. Змај је, такође, и преводилац низа драмских дела, међу којима се посебно истичу препев чувене Мадачеве Човекове судбине (трагедије).

2.

Ево, дакле, записа српских позоришних уметника у Змајеву споменицу, радо читане мостарске “Зоре” из 1899. године. Најпре, из Београда речи Милке Гргурове, велике српске трагеткиње: “Поздрављам с поштовањем и радошћу педесетогодишњицу твоје прославе, дични песниче, чије сам песме свагда с највећим одушевљењем декламовала, особито Песму о Песми, у којој све кажеш што човечију душу подиже, оживљава, и храбри да не клоне ни у најтежем искушењу! Нека те Бог поживи још много година на дику и славу свију нас. То ти из свег срца жели твоја највећа поштоватељка Милка Гргурова”. Познати глумац Андра Лукић, члан СНП-а, са гостовања у Сремској Митровици, исписује сећање на Змаја: “Било је то године 1872, када сам из позоришне дружине Лазе Поповића, као глумац-почетник, дошао у Нови Сад дружини Српског Народног Позоришта. Почетком речене године, чиниле се већ увелико припреме за Светосавску Беседу, на којој ћу и ја први пут као глумац суделовати. Био сам изабрао староенглеску баладу Уелски барди, коју је препевао наш Змај-Јован Јовановић. У то време наше српске Беседе у Новом Саду биле су већином приређиване у просторијама тадашњег Друштва за радиност. И колико се сећам, програм Беседе био је, оног вечера, из особитих пјеса склопљен и свака је тачка програма са неком особитом прецизношћу била изведена, па ни моја прва

декламација није била баш постидна, на чему имам да захвалим препеваоцу споменуте баладе, свом врлом наставнику, у чијој сам се близини од тада чешће налазио. Његови мудри збори и говори, као и песнички му умни створови, напајали су млађану ми душу одушевљењем за идеале Србинове. У помен оних “златних” дана из доста давно минуле прошлости, а у славу нашег великана, прибележио сам ово неколико редака, те из дубине захвалног ми срца кличем: Нека је свака част и слава дичноме сину славног нам рода! Слава узор Србину, див-песнику Змај-Јовану Јовановић у!” А Веља Миљковић, истакнути члан Народног позоришта, из Београда пише: “Када бејаш млад, учио сам те на изуст, рецитовао божанствене песме твоје, а груди ми бежу испуњене муњом и громовима, али и неким непојамним миљем што тако годи срцу и души Србиновој! Сада није тако! Старији сам... Сада могу пре да заплачем и да кроз сузе довршим читање величанствених, патриотских песама твојих, желећи с тобом заједно да Српство постигне ону величину, ону јединство, ону славу што све тако мудро и тако лепо провејава у редовима песама твојих, које су благо васцелога Српства!” Популарни глумац-комичар Чича Илија Станојевић, такође из Београда, поручује Змају: “Твоја је поезија нектар који опија. Твоје су песме неисцрпна оаза која поји и освежава читаво човечанство.” На данашњи дан када те цело Српство слави, када ти и велико и мало вије венце да ти увенча песничко чело, ја, скромни обожавалац твој, место цвећа и ловора, пружам руке к небу и молим Господа да ти подари век правога Змаја. Опевао си све што ти је племенито срце диктовало! Дао си нам киту твојих Ђулића који ће и најдаље потомке твоје опијати мирисом својим. Па ипак, твоја данашња светковина не треба да угуши нежне звуке лире, твоја Муза тек треба да постакне у теби свети огањ, да те одржи свежа, па да нам певаш још дуго, дуго, дуго!” Милош Цветић, такође глумац, али и драмски писац, истакнути члан Народног позоришта у Београду, лаконски поручује: “Шта да кажем?... Само име Змај, казује нам све!” На крају, Змајев дугогодишњи пријатељ, Антоније-Тона Хацић, управник новосадског Српског народног позоришта, пише: “Змај-Јован Јовановић је песник прави по милости бојјој, а по неодољивој чежњи срца свога, по снази и величини духа свога... Све што ври и струји, кипи и превире у срцу човјечјем; све што Србин љуби и поштује; све за чим народ наш тежи, чезне и жуди, све то је умео песнички геније нашег Змај-Јована Јовановића а да прима у дубине душе своје, да прекали и претопи у жару живе маште своје, па да развије неодољивим чаром у сва срца која осећају шта је лепо, добро, истинито, племенито, узвишено, свето и, нарочито, што је српско!”

3.

Све су наведене поруке великом песнику писане у духу тог времена, а то ће рећи у подигнутој, понекад до екстазе, романтичарској реторици, уз то, врло су интимне, јер су сви наведени глумци друговали са Змајем и били у дугогодишњим пријатељским везама. И то пружа слику тог књижевно плодног раздобља, када су глумци и песници били испуњени истим националним и уметничким идеалима. Зато су се, у таквој инспиративној атмосфери, и могла рађати значајна уметничка дела, како на књижевном пољу тако и на српским позорницама.